

2024/2476

2024 9 20

KOMISIJOS REKOMENDACIJA (ES) 2024/2476

2024 m. rugsėjo 13 d.

**kuria nustatomos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsnio
„Energetinės paslaugos“ aiškinimo gairės**

EUROPOS KOMISIJA,

atsižvelgdama į Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo, ypač į jos 292 straipsnį,

kadangi:

- (1) Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2012/27/ES ⁽¹⁾ nustatytas reikalavimas pasiekti pagrindinį tikslą iki 2030 m. Sąjungos lygmeniu sutaupyti bent 32,5 % energijos;
- (2) 2023 m. rugsėjo 13 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2023/1791 ⁽²⁾. Tai nauja Direktyvos 2012/27/ES redakcija – kai kurios pastarosios direktyvos nuostatos liko nepakeistos, tačiau nustatyta ir naujų reikalavimų. Visų pirma, išskirti gerokai platesnio užmojo 2030 m. energijos vartojimo efektyvumo uždaviniai, be kita ko, susiję su energetinėmis paslaugomis;
- (3) įgyvendinant Direktyvą (ES) 2023/1791 skatinama energetinių paslaugų plėtra, ypač sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo naudojimas. Paslaugų teikėjas sutartimis dėl energijos vartojimo efektyvumo užtikrina, kad per sutarties galiojimo laikotarpį bus sutaupyta energijos, o energetinių paslaugų gavėjas išvengia investicinių sąnaudų, nes dalį sutaupytos energijos finansinės vertės naudoja tam, kad visiškai arba iš dalies sumokėtų už investiciją. Vadinasi, tokios sutartys padeda rinkoje kurti pasitikėjamą investicijomis į energijos vartojimo efektyvumą, nes užtikrina, kad bus investuojama naudingai. Tai gali padėti pritraukti privatųjį kapitalą, o jis yra svarbiausias siekiant padidinti pastatų renovacijos mastą Sąjungoje, skatinti energijos vartojimo efektyvumą pramonėje, sutelkti ekspertus rinkoje ir kurti inovacinius verslo modelius;
- (4) valstybės narės turi užtikrinti, kad įsigaliojusių įstatymai ir kiti teisės aktai, kuriais iki 2025 m. spalio 11 d. Direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsnis būtų perkeltas į nacionalinę teisę. Kad ES pasiektų savo 2030 m. energijos vartojimo efektyvumo tikslus, būtina į nacionalinę teisę perkelti ir veiksmingai įgyvendinti visą naujos redakcijos Energijos vartojimo efektyvumo direktyvą;
- (5) valstybės narės gali savo nuožiūra pasirinkti geriausiai jų nacionalines aplinkybes atitinkančius būdus energetinių paslaugų reikalavimams perkelti į nacionalinę teisę ir jiems įgyvendinti. Atsižvelgiant į tai, būtų rekomenduojama aktualias Direktyvos (ES) 2023/1791 nuostatas aiškinti nuosekliai, nes tai padėtų visose valstybėse narėse, rengiančiose priemones Direktyvai (ES) 2023/1791 į nacionalinę teisę perkelti, ją suprasti vienodai,

PRIĖMĖ ŠIĄ REKOMENDACIJĄ:

Perkeldamos Direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsnyje nustatytus reikalavimus į nacionalinę teisę valstybės narės turėtų vadovautis šios rekomendacijos priede pateiktomis aiškinimo gairėmis.

⁽¹⁾ 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/27/ES dėl energijos vartojimo efektyvumo, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2009/125/EB ir 2010/30/ES bei kuria panaikinamos direktyvos 2004/8/EB ir 2006/32/EB (OL L 315, 2012 11 14, p. 1, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2012/27/oj>).

⁽²⁾ 2023 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2023/1791 dėl energijos vartojimo efektyvumo, kuria iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2023/955 (OL L 231, 2023 9 20, p. 1, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2023/1791/oj>).

Priimta Briuselyje 2024 m. rugsėjo 13 d.

Komisijos vardu
Kadri SIMSON
Komisijos narė

PRIEDAS

1. ĮVADAS

Čia pateikiamos gairės, kaip valstybės narės turi aiškinti Direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsnį perkeldamos jį į nacionalinės teisės aktus. Palyginti su Direktyva 2012/27/ES, Direktyva (ES) 2023/1791 sustiprinamos priemonės, susijusios su parama valstybių narių energetinių paslaugų rinkos plėtrai.

Vis dėlto teisiškai privalomas Sąjungos teisės aktų aiškinimas priklauso išimtinai Europos Sąjungos Teisingumo Teismo kompetencijai.

2. TEISINĖS IR POLITINĖS APLINKYBĖS

Direktyvoje (ES) 2023/1791 pripažįstama, kad svarbus vaidmuo didinant energijos vartojimo efektyvumą ir skatinant priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimą gali tekti energetinėms paslaugoms. Teikiant energetines paslaugas galima sutelkti trečiųjų šalių, paprastai specializuotų energetinių paslaugų teikėjų, techninius ir finansinius pajėgumus ekonomiškai efektyviai taupyti energiją ir lėšas didinant energijos vartojimo efektyvumą energijos vartotojo patalpose. Energetinės paslaugos gali būti ypač naudingos, kai dėl kokių nors priežasčių pačiam vartotojui įgyvendinti energijos vartojimo efektyvumo priemones sunku ar net neįmanoma.

Pastaraisiais dešimtmečiais valstybėse narėse susiformavo didžiulė skirtingų formų energetinių paslaugų įvairovė⁽¹⁾. Direktyvoje (ES) 2023/1791 pateikta energetinių paslaugų apibrėžtis yra labai plati ir apima visas įvairias formas. Sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo gali būti laikoma konkrečia ir ypač visapusiška energetinių paslaugų forma. Sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo, kaip veiksmingo energijos vartojimo efektyvumo didinimo būdo, naudojimo privalumai yra trys: investicijos į energijos vartojimo efektyvumo didinimą finansuojamos tiesiogiai iš sutaupytų energijos sąnaudų,

- tam tikromis sąlygomis energijos taupymą ir išlaidų mažinimą užtikrina paslaugų teikėjas, kuris prisiima darbų ir technologijų veiksmingumo riziką,
- paslaugų teikėjas turi išsamių ekspertinių žinių, kad galėtų pasirinkti tinkamiausius techninius ir (arba) finansavimo sprendimus.

29 straipsnio tikslas yra dvejopas: palengvinti energetinių paslaugų rinkos plėtrą sudarant palankias sąlygas rinkos dalyviams (1) ir skatinant viešąjį sektorių naudotis energetikos paslaugomis (2). Pastarasis tikslas atitinka Direktyvos (ES) 2023/1791 logiką, pagal kurią pagrindinis vaidmuo energijos vartojimo efektyvumo srityje tenka viešajam sektoriui. Reikalavimu sudaryti sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo renovuojant viešųjų įstaigų pastatus siekiama sukurti sinergiją su atitinkamomis 6 straipsnio nuostatomis ir sudaryti sąlygas jas įgyvendinti vietoje.

29 straipsnis turi būti aiškinamas kartu su šiais Direktyvos (ES) 2023/1791 straipsniais:

- 5, 6 ir 7 straipsniais: energetinės paslaugos ir sutartys dėl energijos vartojimo efektyvumo yra ypač tinkamos siekiant didinti energijos vartojimo efektyvumą viešajame sektoriuje. Paslaugų teikėjų turimos išsamios ekspertinės žinios ir garantuojami veiklos rezultatai užtikrina investicijų veiksmingumą. Trečiųjų šalių teikiamo finansavimo galimybė, kai pradinės investicinės sąnaudos grąžinamos iš sutaupytų energijos sąnaudų, leidžia įgyvendinti projektus net ir tuo atveju, jei viešųjų lėšų nepakanka, o galimybė sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo laikyti nebalansinėmis leidžia išlaikyti viešųjų sąskaitų pusiausvyrą. Dėl šių priežasčių Direktyva (ES) 2023/1791 sukuria atitinkamų nuostatų, susijusių su energetikos paslaugomis, ir viešojo sektoriaus atliekamo pagrindinio vaidmens energijos vartojimo efektyvumo srityje sinergiją. Visų pirma 29 straipsnio 4 ir 5 dalyse daugiausia dėmesio skiriama tam, kad viešosios įstaigos dažniau sudarytų sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo dideliems pastatams renovuoti, o tai yra susiję su 5 ir 6 straipsniuose nustatytais pareigomis. Be to, 7 straipsnio 7 ir 8 dalyse reikalaujama, kad vykdant viešųjų pirkimų procedūras būtų galima naudotis sutartimis dėl energijos vartojimo efektyvumo ir trečiųjų šalių teikiamo finansavimo mechanizmais ir kad būtų pašalintos reguliavimo ir su reguliavimu nesusijusios kliūtys, galinčios trukdyti tokiam naudojimui. Galiausiai valstybės narės turi užtikrinti, kad perkančiosios organizacijos ir perkantieji subjektai, organizuodami viešuosius pirkimus dėl energinių požiūriu reikšmingų paslaugų teikimo sutarčių, įvertintų, ar įmanoma sudaryti sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo,

⁽¹⁾ Daugiau informacijos pateikiama adresu <https://ec3p.jrc.ec.europa.eu/node/190> ir ataskaitoje: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC118815>.

- 8, 9 ir 10 straipsniais: kalbant apie energijos vartojimo efektyvumo įpareigojimų sistemą (EVEIS), energetinių paslaugų teikėjai gali veiksmingai skatinti energijos vartojimo efektyvumo rinkų plėtrą užtikrindami baltųjų sertifikatų suteikimą mainais už energijos vartojimo efektyvumo didinimą. Tokius baltuosius sertifikatus pagal EVEIS įpareigotosios šalys gali įsigyti, kad įvykdytų savo pareigą kasmet sutaupyti galutinės energijos,
- 11 straipsniu: pagal 11 straipsnio 10 dalį įmonės, sudariusios ilgalaikės sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo, atleidžiamos nuo pareigos atlikti energijos vartojimo auditą arba sukurti energijos naudojimo vadybos sistemą, jeigu sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo apima būtinus energijos naudojimo vadybos sistemos elementus ir atitinka XV priede nustatytus reikalavimus. Be to, nuostatomis, susijusiomis su energijos vartojimo audito rekomendacijų įgyvendinimu ir energijos vartojimo audito duomenų atskleidimu, prisidedama prie energetinių paslaugų plėtros. Konkrečiai 11 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad į energijos vartojimo auditą neturi būti įtraukta nuostatų, kuriomis būtų neleidžiama audito išvadų perduoti bet kuriam kvalifikuotam arba akredituotam energetinių paslaugų teikėjui, jei tam neprieštarauja vartotojas.

3. TERMINŲ APIBRĖŽTYS DIREKTYVOJE (ES) 2023/1791

Aiškinant Direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsnį svarbiausios yra toliau nurodytų terminų apibrėžtys, pateiktos jos 2 straipsnio 11, 29 ir 33 punktuose:

Energetinės paslaugos

Energetinė paslauga – fizinė nauda, naudingumas ar gėrybė, sukuriami derinant energiją su energetiškai efektyvia technologija ar veiksmu, kuris gali apimti eksploatavimą, techninę priežiūrą ir kontrolę, būtinus teikiant paslaugą, kuri teikiama pagal sutartį ir kurios teikimo įprastinėmis sąlygomis atsirado patikrinamas ir išmatuojamas ar apskaičiuojamas energijos vartojimo efektyvumo padidėjimas ar sutaupyta pirminės energijos.

Energetinių paslaugų teikėjas

Energetinių paslaugų teikėjas – fizinis ar juridinis asmuo, teikiantis energetines paslaugas arba kitas energijos vartojimo efektyvumo didinimo priemones galutinio vartotojo įrenginiams ar galutinio vartotojo patalpose.

Sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo

Sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo – naudos gavėjo ir energijos vartojimo efektyvumo didinimo priemonės teikėjo sutartis, tikrinama ir stebima visą susitarimo laikotarpį, kai už investicijas (darbą, prekių ar paslaugų tiekimą) į tą priemonę mokama atsižvelgiant į suderintą energijos vartojimo efektyvumo didinimo lygį ar kitą sutartą energinio naudingumo kriterijų, pvz., sutaupyta lėšas.

Terminas „ESCO“ 2 straipsnyje neapibrėžtas, tačiau kelyose Direktyvos (ES) 2023/1791 nuostatose ir konstatuojamosiose dalyse daromos nuorodos į ESCO; terminas „ESCO“ suprantamas kaip bendra energetinių paslaugų bendrovės santrumpa. 46 konstatuojamojoje dalyje tokiam supratimui pritariama nurodant visą terminą ir skliausteliuose pateikiant jo santrumpą: „energetikos paslaugų bendrovės (toliau – ESCO)“.

4. PAREIGOS PAGAL 29 STRAIPSNĮ

29 straipsnyje reikalaujama, kad valstybės narės įgyvendintų tam tikras politikos priemones, kuriomis būtų didinamas visų sektorių energijos vartotojų naudojimas energetikos paslaugomis.

Kadangi Direktyvoje (ES) 2023/1791 pateikta energetinių paslaugų apibrėžtis yra plati, ji apima visų skirtingų formų energetines paslaugas Europos rinkoje.

29 straipsnio nuostatos, kurias turi įgyvendinti valstybės narės, išvardytos 1 lentelėje.

1 lentelė

29 straipsnio nuostatų, kurias turi įgyvendinti valstybės narės, apžvalga

Valstybės narės...	Nuostatos tikslas		
	Energetinių paslaugų rinkoms palankios sistemos nustatymas	Didesnis ir geresnis viešųjų įstaigų naudojimas energetikos paslaugomis	Kliūčių, trukdančių naudotis energetikos paslaugomis, pašalinimas
...skatina / remia / informuoja apie...	energetinių paslaugų sutartis su veiksmingumo garantijos sąlygomis [1 dalies a punktas]. finansines priemones energetinių paslaugų projektams remti [1 dalies b punktas]. kvalifikuotų ir (arba) sertifikuotų energetinių paslaugų teikėjų sąrašą [1 dalies c punktas ir 3 dalis]. matavimo ir tikrinimo metodikas ir kokybės užtikrinimo sistemas [1 dalies d punktas]. kontaktinius centrus [6 dalies a punktas].	pavyzdines sutartis, atitinkančias Eurostato vadovą [5 dalies a punktas]. geriausią sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo praktiką [5 dalies b punktas]. pagal sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo įgyvendintų ir vykdomų projektų duomenų bazę [5 dalies c punktas].	reguliavimo ir su reguliavimu nesusijusių kliūčių šalinimą [6 dalies b punktas].
...skatina...	kokybės ženklų kūrimą [2 dalis].		
...užtikrina...	patariamųjų įstaigų ir nepriklausomų rinkos tarpininkų kūrimą [6 dalies c punktas].	sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo naudojimą dideliems pastatams renovuoti, kai tai techniniu ir ekonominiu požiūriu įmanoma [4 dalis] galimybės naudotis energiniu naudingumu grindžiamomis energetinėms paslaugomis renovuojant negyvenamuosius pastatus įvertinimus [4 dalis].	kad energijos skirstytojai, skirstymo sistemos operatoriai ir mažmeninės prekybos energija įmonės nevykdytų trukdomosios veiklos [8 dalis].
...gali...		skatinti sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo derinti su platesnėmis energetinėmis paslaugomis [4 dalis].	sukurti atskirus mechanizmus arba paskirti ombudsmeną, kuris užtikrintų veiksmingą neteisminį ginčų sprendimą [7 dalis].

4.1. Pareigos, susijusios su energetikos paslaugų rinkoms palankios sistemos nustatymu

Dauguma 29 straipsnio reikalavimų susiję su politikos priemonėmis, kuriomis siekiama padidinti rinkos skaidrumą ir sudaryti palankesnes sąlygas potencialiems energijos vartotojams naudotis energetinėmis paslaugomis, kartu pašalinant kliūtis energetinių paslaugų rinkos plėtrai ⁽³⁾. 1 dalyje pabrėžiama, kad geresnė prieiga prie rinkos informacijos yra ypač svarbi mažosioms ir vidutinėms įmonėms (MVĮ), kad jos galėtų pasinaudoti energetinių paslaugų pasiūlymais ⁽³⁾. Be to, 29 straipsnio 5 dalyje reikalaujama imtis papildomų priemonių, konkrečiai skirtų viešajam sektoriui (žr. šių gairių 4.2 skyrių).

4.1.1. Veiksmingos informavimo ir sklaidos priemonės

4.1.1.1. Teisinis pagrindas

29 straipsnio 1, 3 ir 6 dalyse reikalaujama, kad valstybės narės viešai skelbtų informaciją apie energetinių paslaugų sutartis, finansines priemones, kvalifikuotus ar sertifikuotus energetinių paslaugų teikėjus, matavimo ir patikros metodikas, patariamąsias įstaigas ir kokybės ženklus bei padarytų šią informaciją lengvai prieinamą tam skirtose interneto svetainėse, gairėse ar vadovuose.

4.1.1.2. Gairės

Siekiant padidinti šių nuostatų veiksmingumą būtų galima numatyti papildomas politikos priemones, kuriomis tikslinėms grupėms būtų sudarytos palankesnės sąlygos gauti šią informaciją, kai jos faktiškai priima sprendimus dėl investicijų į energijos taupymą įgyvendinimo. Tokios priemonės, pavyzdžiui, galėtų būti:

- priemonės, kuriomis **informacija apie energetines paslaugas tiesiogiai susiejama su energijos vartojimo auditu**. Tokia informacija galėtų būti įtraukta į audito ataskaitos šabloną. Be to, būtų naudinga, jei audito ataskaitoje būtų pateikta informacija apie kvalifikuotus arba sertifikuotus energetinių paslaugų teikėjus ir konsultavimo paslaugas,
- panašiai, viešosios paramos schemose, skirtose energijos vartojimo auditui sektoriuose, kuriems netaikoma 11 straipsnyje nustatyta pareiga, kaip finansavimo sąlyga gali būti nustatytas reikalavimas **privalomai pateikti informaciją apie energetinių paslaugų pasirinkimo galimybes**,
- **gyvenamųjų pastatų sektoriuje** konsultavimo energijos klausimais centrai, pavyzdžiui, vieno langelio principu veikiantys centrai, galėtų vis labiau integruoti informaciją apie energetines paslaugas į savo konsultavimo paslaugas.

4.1.2. Specialios tarpininkavimo ir konsultavimo paslaugos

4.1.2.1. Teisinis pagrindas

Palyginti su Direktyva 2012/27/ES, Direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsnio 6 dalies c punktu sugriežtinamas valstybėms narėms taikomas reikalavimas kurti ir stiprinti patariamąsias įstaigas ir nepriklausomus rinkos tarpininkus, kad būtų skatinama energetinių paslaugų rinkų plėtra.

Patariamąsios įstaigos ir nepriklausomi tarpininkai gali palengvinti naudojimąsi energetinėmis paslaugomis, pavyzdžiui, kurdami įgyvendinimo modelius arba teikdami pagalbą rengiant ir įgyvendinant viešųjų pirkimų procesus ⁽⁴⁾.

⁽³⁾ Kliūčių pavyzdžių sąrašą galima rasti čia: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2017.04.023>.

⁽⁴⁾ Rinkos skaidrumo trūkumas paprastai laikomas viena iš pagrindinių kliūčių plėtoti energetines paslaugas visose valstybėse narėse. 2019 m. vykdant ES projektą „QualitEE“ atliktoje apklausoje 55 proc. respondentų nurodė, kad koncepcijos sudėtingumas ir informacijos trūkumas yra pagrindinės kliūtys, trukdančios klientams sudaryti sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo. Rezultatai panašūs ir energijos tiekimo rinkos atžvilgiu – 52 proc. respondentų teigė, kad pagrindinė rinkos stiprinimo kliūtis yra informacijos trūkumas (projektas „QualitEE“, „Driving Investment in Energy Efficiency Services Through Quality Assurance“ („Investicijų į energijos vartojimo efektyvumo paslaugas skatinimas užtikrinant kokybę“), galutinė ataskaita, 2020 m. gruodžio mėn.). Apklausos rezultatai apima šių šalių rezultatus: Austrijos, Belgijos, Bulgarijos, Čekijos, Graikijos, Ispanijos, Italijos, Jungtinės Karalystės, Latvijos, Nyderlandų, Portugalijos, Prancūzijos, Slovakijos, Slovėnijos ir Vokietijos.

⁽⁵⁾ Bleyl J. W. et al., 2014a: ESCo Project and Market Development: A Role for “Facilitators” to Play, Including national perspectives of Task 16 experts, IEA DSM Task 16.

29 straipsnio 6 dalies c punkto reikalavimas grindžiamas naujausioje JRC ataskaitoje ⁽⁵⁾ patvirtinta pastaba, kad valstybėse narėse arba rinkos segmentuose, kuriuose tarpininkavimo paslaugos yra gerai įtvirtintos ir lengvai prieinamos, energetinių paslaugų rinka plėtojama geriau ⁽⁶⁾.

4.1.2.2. Gairės

Toliau pateikiama pavyzdžių, kaip valstybės narės galėtų įvykdyti reikalavimą kurti ir stiprinti patariamąsias įstaigas ir nepriklausomus rinkos tarpininkus:

- steigti energetinių paslaugų konsultavimo centrus, išplečiant **esamų energetikos agentūrų arba vieno langelio principu veikiančių centrų užduotis** ⁽⁷⁾,
- **teikti projektų rengimo pagalbos dotacijas tarpininkavimo paslaugoms**, kuriomis remiamas konkrečių energetinių paslaugų projektų rengimas, įskaitant viešųjų pirkimų dokumentų rengimą, sutarties sudarymo procedūros priežiūrą arba projekto įgyvendinimo stebėseną ⁽⁸⁾, pagal taikytinas valstybės pagalbos taisykles,
- **rengti specialias viešojo sektoriaus konsultavimo programas**. Šios programos gali būti labai veiksmingos, ypač savivaldybių sektoriuje, kuriame daugelis sprendimus priimančių asmenų neturi pakankamai žinių apie energetinių paslaugų projektų rengimą ir įgyvendinimą. Be to, daugumoje regioninių administracijų ir centrinės valdžios institucijų labai reikia tikslinių konsultacijų dėl praktinio energetinių paslaugų taikymo ⁽⁹⁾.

4.1.3. Kvalifikacija, kokybės užtikrinimas ir sertifikavimas

4.1.3.1. Teisinis pagrindas

29 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybės narės turi skatinti kurti kokybės ženklus, kai aktualu, remiantis Europos arba tarptautiniais standartais ⁽¹⁰⁾.

Be to, pagal 29 straipsnio 3 dalį valstybės narės turi skleisti informaciją apie kvalifikuotus energetinių paslaugų teikėjus viešai skelbdamos ir reguliariai atnaujinamos esamų energetinių paslaugų teikėjų sąrašą, įskaitant jų kvalifikaciją ar sertifikatus, atitinkančius Direktyvos (ES) 2023/1791 28 straipsnį. Kita vertus, valstybės narės gali suteikti galimybę naudotis sąsaja, kurioje energetinių paslaugų teikėjai galėtų patys pateikti tą informaciją.

⁽⁵⁾ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC133984>.

⁽⁶⁾ Lengvos prieigos prie tarpininkavimo paslaugų svarbą energetinių paslaugų rinkų plėtrai patvirtina kelių ES šalių (pvz., Austrijos, Čekijos, Vokietijos, Slovėnijos ir Ispanijos) patirtis. Šiuo metu tarpininkų vaidmuo daugiausia tenka regioninio, vietos ir nacionalinio lygmens energetikos agentūroms, taip pat mažoms konsultavimo energijos vartojimo efektyvumo klausimais įstaigoms, energijos vartojimo audito įmonėms ar kai kuriems teisės konsultantams, kurie siūlo dalį savo paslaugų bendradarbiaudami su patyrusiais energetikos paslaugų konsultantais.

⁽⁷⁾ Daugiau informacijos galima rasti adresu <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC124675>.

⁽⁸⁾ Programa ELENA parodė, kad techninės pagalbos dotacijos tarpininkavimo paslaugoms yra tinkama priemonė siekiant įveikti projektų rengimo kliūtis, kurios ypač svarbios etapu iki investavimo. Todėl rekomenduojama, kad valstybės narės atkartotų programos ELENA metodą. Išsamios gairės, susijusios su finansavimo priemonėmis ir technine pagalba, kurias turi užtikrinti valstybės narės, įtrauktos į rekomendaciją dėl 30 straipsnio (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32023H01553>).

⁽⁹⁾ ir (5) dėl viešųjų įstaigų vaidmens, susijusio su energetinių paslaugų rinkų skatinimu valstybėse narėse.

⁽¹⁰⁾ Svarbiausi standartai, susiję su energetinių paslaugų ir energetinių paslaugų teikėjų kokybės užtikrinimu ir kvalifikacija: EN 17669:2022 („Sutartys dėl energijos vartojimo efektyvumo. Minimalūs reikalavimai“); IPMVP (Tarptautinis naudingumo koeficiento matavimo ir patikrų protokolai) ir ISO 50046 (sutaupyto energijos matavimas ir tikrinimas); EN 16247-1 ir ISO 50002 (energijos vartojimo audito kokybės standartai).

Tomis nuostatomis siekiama pašalinti nustatytą kliūtį, kad trūksta pasitikėjimo energetinių paslaugų veiksmingumu ⁽¹¹⁾. Daugelis energijos vartotojų vis dar nepasitiki energetinių paslaugų teikėjų pažadais ir kartu nenori arba negali įgyvendinti ekonomiškai pagrįstų energijos vartojimo efektyvumo priemonių savo pačių investicijomis.

4.1.3.2. Gairės

Nors 29 straipsnio 2 ir 3 dalių reikalavimai jau buvo nustatyti Direktyvos 2012/27/ES 18 straipsnyje, energetinių paslaugų kokybės ženklų beveik nėra. Be to, tais atvejais, kai kokybės ženklai jau sukurti, energijos vartotojai ir tiekėjai yra menkai apie juos informuoti ⁽¹²⁾.

Siekdamos užtikrinti kokybės ženklų kūrimą ir sėkmingą naudojimą rinkoje, valstybės narės galėtų apsvarstyti galimybę įgyvendinti įvairias priemones, kurias sudarytų visų pirma šie elementai:

- **nacionalinės platformos**, kurioje visos atitinkamos suinteresuotųjų subjektų grupės galėtų bendradarbiauti siekdamos sukurti nacionalinę energetinių paslaugų kokybės užtikrinimo sistemą arba kokybės ženklą, **sukūrimas**. Kadangi daugelyje valstybių narių energetinių paslaugų teikėjai nėra pakankamai pasirengę ir organizuoti, kad patys parengtų veiksmingas energetinių paslaugų kokybės užtikrinimo sistemas, valdžios institucijos turėtų apsvarstyti galimybę imtis iniciatyvos, pavyzdžiui, pasitelkdamos energetikos agentūras. Nepriklausomai nuo to, ar sistemas sukuria pats sektorius, ar valdžios institucijos, kad būtų užtikrintas patikimumas ir rinkos pasitikėjimas, jas bet kuriuo atveju turėtų patikrinti, pripažinti ir skatinti atitinkamos institucijos,
- **energetinių paslaugų techninių kokybės kriterijų** rengimo rėmimas. Nors esama bendro ekspertų supratimo apie pagrindinius elementus, kuriais apibūrinama energetinių paslaugų projektų kokybė, akivaizdu, kad ne visi šie elementai yra vienodai svarbūs kiekvienam rinkos segmentui visose valstybėse narėse. Todėl kiekviena valstybė narė galėtų nustatyti energetinių paslaugų kokybės kriterijus, įtraukdama visus atitinkamus rinkos suinteresuotuosius subjektus ir remdamasi taikytiniais Europos ar tarptautiniais standartais, pavyzdžiui, standartu EN 17669:2022 („Sutartys dėl energijos vartojimo efektyvumo. Minimalūs reikalavimai“), IPMVP (Tarptautinis naudingumo koeficiento matavimo ir patikrų protokolai) ir ISO 50046 (sutaupytos energijos matavimas ir tikrinimas). Valstybės narės gali bendradarbiauti ir gauti paramą pagal specialius ES finansuojamus projektus, kad galėtų keistis gerosios praktikos pavyzdžiais ir nustatyti bendrus kokybės kriterijus ⁽¹³⁾. Kokybės kriterijai padeda formuoti energetinių paslaugų teikėjo ir energijos vartotojo santykį, taip sumažinant sandorio išlaidas ir projekto žlugimo riziką,
- **paslaugų kokybės gerinimas**. Iš esmės kokybės ženklas gali būti susijęs su energetinėmis paslaugomis arba energetinių paslaugų teikėjais. Energetinių paslaugų teikėjo techninį pajėgumą galima įrodyti pakankamu skaičiumi aukštos kokybės etaloninių projektų, įvertintų pagal nustatytus techninius kokybės kriterijus. Tačiau svarbu, kad nacionalinės ženklinimo sistemos nesudarytų kliūčių paslaugų teikėjams iš kitų valstybių narių patekti į rinką. Dėl šios priežasties, jei kokybės ženklas tampa paslaugos teikimo sąlyga, kitoje valstybėje narėje išduoti ženklai turėtų būti pripažįstami, kai aktualu, pagal taikytiną Sąjungos teisę, susijusią su paslaugomis, jei jie grindžiami lygiaverčiais arba bendrais kokybės kriterijais, įskaitant kriterijus, nustatytus b punkte išvardytuose Europos standartuose,

⁽¹¹⁾ 2019 m. vykdant projektą „QualitEE“ atlikta apklausa parodė, kad 55 proc. suinteresuotųjų subjektų mano, jog pasitikėjimo energijos vartojimo efektyvumo paslaugų teikėjų sektoriumi trūkumas yra viena pagrindinių kliūčių praktiškai taikyti sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo. Tos pačios apklausos duomenimis, dauguma respondentų išreiškė nuomonę, kad daugiau informacijos ir aukštesnė paslaugų kokybė galėtų padidinti kliento pasitikėjimą ir atitinkamai padidinti paklausą. Apskritai apklausti suinteresuotieji subjektai pritarė sumanymui kurti ir įgyvendinti kokybės užtikrinimo sistemas, kad būtų pašalintas akivaizdus pasitikėjimo paslaugų teikėjais trūkumas ir išspręstas mažos klientų paklausos klausimas. (Projektas „QualitEE“, „Driving Investment in Energy Efficiency Services Through Quality Assurance“ („Investicijų į energijos vartojimo efektyvumo paslaugas skatinimas užtikrinant kokybę“), galutinė ataskaita, 2020 m. gruodžio mėn.). Apklausos rezultatai apima šių šalių rezultatus: Austrijos, Belgijos, Bulgarijos, Čekijos, Graikijos, Ispanijos, Italijos, Jungtinės Karalystės, Latvijos, Nyderlandų, Portugalijos, Prancūzijos, Slovakijos, Slovėnijos ir Vokietijos.

⁽¹²⁾ Empirinės patirties, susijusios su kokybės ženklų poveikiu energetinių paslaugų rinkoms, yra labai mažai. Įvairių šalių bandymų nustatyti kokybės ženklus energetinėms paslaugoms arba energetinių paslaugų teikėjams apžvalga pateikiama projekto „QualitEE“ šalių ataskaitose: <https://qualitee.eu/publications/business-cases-for-national-quality-assurance-schemes-for-energy-efficiency-services/>.

⁽¹³⁾ Energetinių paslaugų kokybės kriterijų rengimas gali būti grindžiamas išsamia susijusia medžiaga, kuri jau parengta vykdant įvairius ES projektus, pavyzdžiui, 2020 m. kovo mėn. Europos energijos vartojimo efektyvumo paslaugų techninės kokybės kriterijų gairėmis, parengtomis vykdant projektą „QualitEE“, <https://qualitee.eu/publications/guidelines-of-european-quality-criteria/>.

- **ekonomiškai efektyvaus kokybės užtikrinimo proceso rėmimas.** Nevisiškai susiformavusiose rinkose kokybės užtikrinimo proceso išlaidos gali būti kliūtis rinkos dalyviams. Todėl rekomenduojama, kad kai kurios iš šių išlaidų būtų dengiamos iš viešųjų lėšų, laikantis taikomų valstybės pagalbos taisyklių, arba kad kokybės užtikrinimu rūpintųsi viešoji institucija,
- viešosios paramos kokybės užtikrinimo sistemos skverbimuisi į rinką teikimas, taikant šias priemones:
 - i) įgyvendinant informuotumo didinimo veiklą kartu su sklaidos veikla, kurios reikalaujama pagal 29 straipsnio 1 dalį;
 - ii) viešųjų subsidijų schemose taikant kokybės kriterijus, susijusius su energetinių paslaugų teikėjais;
 - iii) taikant kokybės užtikrinimo sistemas viešuosiuose konkursuose ir viešosioms įstaigoms rengiant mokymus, kaip įtraukti techninius kokybės kriterijus į viešųjų pirkimų specifikacijas, taip pat įgyvendinant 29 straipsnio 4 ir 5 dalis, kaip aprašyta šių gairių 4.2 skirsnyje.

4.2. Pareigos, susijusios su didesniu ir geresniu viešųjų įstaigų naudojimusi energetinėmis paslaugomis

4.2.1. Teisinis pagrindas

Pagal 29 straipsnio 4 dalį valstybės narės turi skatinti ir užtikrinti, kai tai techniniu ir ekonominiu požiūriu įmanoma, kad viešosioms įstaigoms ⁽¹⁴⁾ priklausančių didelių pastatų (daugiau kaip 750 m²) renovacijai būtų sudaromos sutartys dėl energijos vartojimo efektyvumo arba būtų naudojamosi kitomis energiniu naudingumu grindžiamomis energetinėmis paslaugomis. Todėl valstybės narės turi užtikrinti, kad viešosios įstaigos įvertintų energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų, skirtų numatytiems negyvenamųjų pastatų renovacijos projektams, įgyvendinamumą. Be to, valstybės narės gali skatinti viešąsias įstaigas sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo derinti su platesnėmis energetinėmis paslaugomis, įskaitant reguliavimą apkrova ir energijos kaupimą.

Be to, 29 straipsnio 5 dalyje, kurios turinys jau buvo įtrauktas į Direktyvą 2012/27/ES, reikalaujama, kad valstybės narės remtų viešąjį sektorių jam priimant pasiūlymus dėl energetinių paslaugų, rengdamos pavyzdines sutartis, atitinkančias Eurostato vadovą ⁽¹⁵⁾, ir dalydamosi informacija apie įgyvendintus ir vykdomus gerosios praktikos energetinių paslaugų projektus viešajame sektoriuje.

4.2.2. Galimybių naudotis energiniu naudingumu grindžiamomis energetinėmis paslaugomis vertinimas

29 straipsnio 4 dalies įgyvendinimas padės pasiekti 5 straipsnyje nustatytą viešųjų įstaigų galutinės energijos suvartojimo mažinimo tikslą ir įvykdyti Direktyvos (ES) 2023/1791 6 straipsnyje nustatytą pareigą renovuoti viešųjų įstaigų pastatus taip, kad jie pasiektų energijos beveik nevartojančių pastatų lygį. Tačiau tam reikės peržengti dabartinės veiklos ribas ir imtis veiksmų srityje, kurioje turima mažai ESCO modelio taikymo patirties (esminė renovacija, pastato apvalkalo tipo darbai). Todėl 29 straipsnio nuostatos, jei jos bus veiksmingai įgyvendinamos, turėtų palengvinti šio rizikingesnio ir sudėtingesnio verslo plėtrą. Jei techniniu ir ekonominiu požiūriu įmanoma, viso viešųjų pastatų ūkio renovacijai įgyvendinti turėtų būti naudojamos energiniu naudingumu grindžiamos energetinės paslaugos, pvz., sutartys dėl energijos vartojimo efektyvumo. Pagal 29 straipsnio 4 dalį reikalaujama negyvenamųjų pastatų galimybių studija būtų tinkamiausia priemonė perspektyviems projektams atskirti nuo neperspektyvių. Tai, kad negyvenamiesiems pastatams taikomas privalomas sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo sudarymo galimybių vertinimas, grindžiamas tuo, kad tokie pastatai dažniausiai yra viešosioms įstaigoms priklausančiame pastatų ūkyje, o galimybė neįtraukti socialinio būsto į 6 straipsnyje numatytos renovacijos pareigos taikymo sritį reikštų, kad privalomas vertinimas *de facto* netaikomas viešiesiems socialiniams būstams.

⁽¹⁴⁾ Išsamus termino „viešoji įstaiga“ aprašymas pateiktas gairėse dėl 5 straipsnio.

⁽¹⁵⁾ Eurostato gairės, „The recording of energy performance contracts in government accounts“ („Sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo registravimas valdžios sektoriaus sąskaitose“): <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1015035/7959867/Eurostat-Guidance-Note-Recording-Energy-Perform-Contracts-Gov-Accounts.pdf>.

4.2.3. Gairės

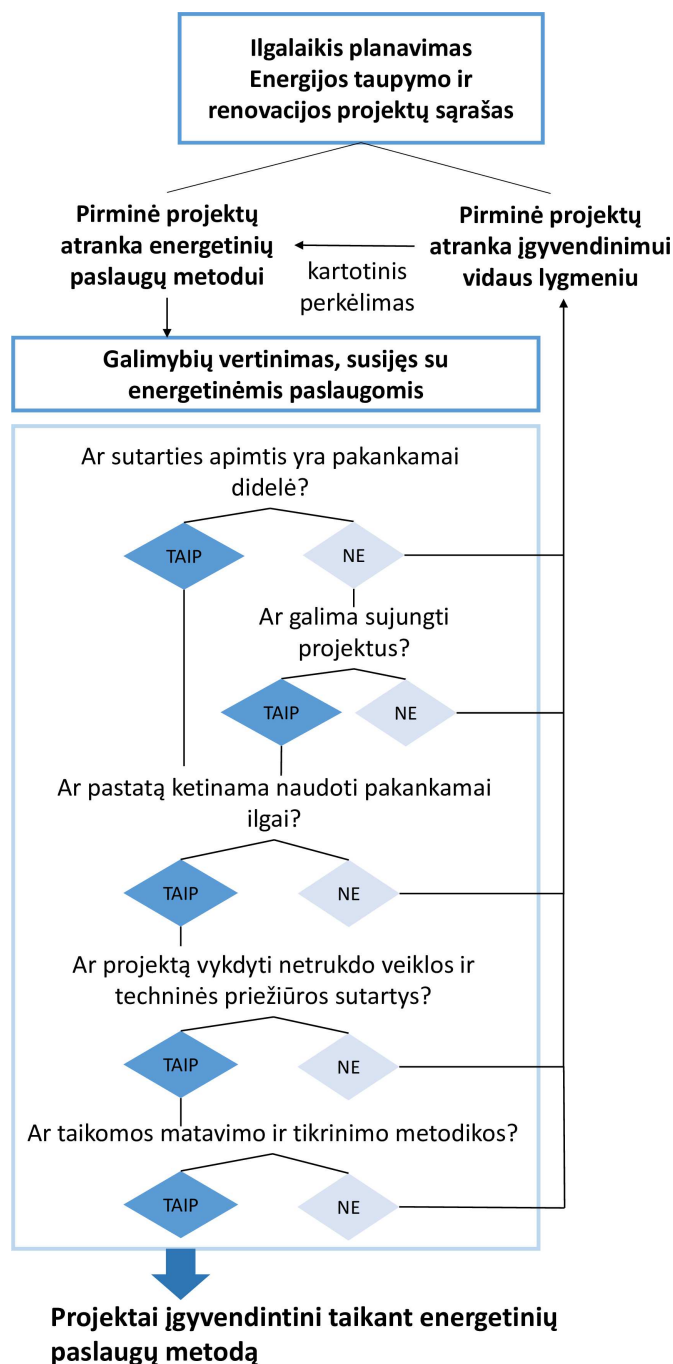
Energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų galimybių vertinimas galėtų būti įtrauktas į ilgalaikio planavimo priemones, pavyzdžiui, priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo arba tvarios energetikos planus, kuriuos turi parengti regionų ir vietos valdžios institucijos pagal Direktyvos (ES) 2023/1791 5 straipsnio 6 dalį. Į tokius planus turėtų būti įtraukta viešųjų pastatų ūkio portfelio analizė ir renovacijos planas, apimantis ne tik esminę renovaciją, bet ir nuolatinės investicijas į remontą ir tobulinimą, kiek tai būtina atskiriems pastatams. Renovacijos veiksmų gairių taikymo sritimi, žinoma, turėtų būti siekiama politikos tikslų, susijusių su energijos taupymu, (Direktyvos (ES) 2023/1791 5 straipsnis), renovacijos norma (Direktyvos (ES) 2023/1791 6 straipsnis) ir išmetamųjų teršalų kiekio mažinimu. Tai taip pat turėtų būti įtraukta į nacionalinius pastatų renovacijos planus, kaip nustatyta Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2024/1275 ⁽¹⁶⁾ 3 straipsnyje ir II priede.

1 diagramoje parodyta, kaip renovacijos veiksmų gairės galėtų būti naudojamos vertinant energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų įgyvendinamumą. Pirmame etape viešoji įstaiga gali pageidauti, kad įgyvendinimas būtų vykdomas vidaus lygmeniu, panaudodama įprastines sutartines paslaugas ir darbus, kuriems reikia pakankamų finansinių ir vidaus darbuotojų išteklių. Tačiau daugelis viešųjų įstaigų susiduria su žmogiškųjų išteklių trūkumu, organizacinėmis kliūtimis ir finansiniais apribojimais, dėl kurių joms paprastai sunku (ar net neįmanoma) įgyvendinti visą renovacijos projektų sąrašą naudojant nuosavus išteklius. Atsižvelgiant į tai, norint praktiškai pasiekti numatytą sutaupyti energijos kiekį, personalo ištekliai yra ne tik planavimo skyriaus ekspertai, bet ir optimalaus pastatų eksploatavimo ir priežiūros ekspertai.

⁽¹⁶⁾ 2024 m. balandžio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/1275 dėl pastatų energinio naudingumo (OL L, 2024/1275, 2024 5 8, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1275/oj>).

1 diagrama

Energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų projektų, pagrįstų ilgalaikiu renovacijos planavimu, galimybių vertinimas

Atliekant sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo sudarymo galimybių vertinimą reikėtų atsižvelgti į šiuos aspektus:

- pastato charakteristikas ir ypač į jo energijos suvartojimą (ir išmetamą ŠESD kiekį, jei sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo turėtų jį apimti) ir energijos tiekimo sąlygas (pvz., elektros energijos pirkimo sutartį, jei tokia yra). Potencialaus sutaupyto energijos kiekio turėtų pakakti, kad sutartis būtų ekonomiškai perspektyvi ir kad investicijos būtų pagrįstos,
- renovacijos charakteristikas (tikslus, poreikius, biudžeto apribojimus, terminus), ypač tuo atveju, jei iš pradžių renovaciją numatoma vykdyti neįgyvendinant energijos taupymo priemonių (pvz., fasado perdažymas), nes tokia renovacija suteikia galimybę pagerinti pastato energinį naudingumą (pavyzdžiui, pagerinti izoliaciją),

- atitinkamos šalies (išorės ar vidaus) paskyrimą galimybių vertinimui atlikti.

Apskritai situacijos, dėl kurių visiškai nebūtų galima naudotis sutartimis dėl energijos vartojimo efektyvumo, susiklosto retai, daugiausia dėl procedūrinių kliūčių, pavyzdžiui, konkurso procedūrose (tačiau tokios kliūtys turėtų būti laipsniškai pašalintos remiantis Direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsnio 6 dalies b punktu), arba dėl nevisiško rinkos susiformavimo, dėl kurio konkursas ar kvietimas teikti projektus yra nesėkmingas, nes rinkoje nėra sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo paslaugų teikėjų. Tačiau projekto sudėtingumas ir ilgas atsipirkimo laikotarpis (pavyzdžiui, kai pastatas iš esmės renovuojamas taip, kad taptų beveik energijos nevartojančiu pastatu) taip pat gali būti kliūtis sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo naudojimui.

Rinkos dalyviai dažnai praneša, kad sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo paslaugų teikėjai nuo konkurso procedūros atgrasomi dėl to, kad į konkurso specifikacijas nėra įtraukta pakankamai informacijos, kad konkurso dalyviai galėtų pateikti pasiūlymus. Iš tiesų, rengiant sutartį dėl energijos vartojimo efektyvumo reikia atlikti išsamią atitinkamo pastato ir jo energijos vartojimo analizę. Todėl pirkimo dokumentams parengti turėtų būti numatyta pakankamai laiko ir specialistų, prireikus pasitelkiant išorės ekspertus arba vykdant bendrus pirkimus (pvz., pasitelkiant centrinės perkančiąsias organizacijas).

Nors nėra griežtų techninių ar ekonominių projekto atmetimo kriterijų, susijusių su sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo naudojimu viešųjų pastatų renovacijai, į galimybių vertinimą visų pirma galėtų būti įtraukti šie orientaciniai klausimai:

- **ar renovacijos projektas yra pakankamai didelis?** Energinio naudingumo grindžiamoms energetinėms paslaugoms reikia tam tikros minimalios sutarties vertės arba didelio absoliutaus sutaupytos energijos kiekio, kad sutaupytos sąnaudos padengtų visas išlaidas, įskaitant sandorio išlaidas⁽¹⁷⁾, nes energetinių paslaugų teikėjai iš numatomų pajamų turi padengti ne tik projekto išlaidas, bet ir konkurso išlaidas bei kitas sandorio išlaidas,
- **ar įmanoma sujungti renovacijos projektus, kurie iš pradžių buvo įvertinti kaip pernelyg maži?** Jei maži atskiri renovacijos projektai sujungiami, jie gali tapti patrauklūs energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų projektams. Projektus paprastai lengviau sujungti, jei pastatai ar įrenginiai priklauso tam pačiam savininkui, yra netoliese ir jų naudojimo struktūra yra panaši (pvz., mokyklos),
- **ar numatoma, kad pastatas arba infrastruktūra bus naudojami visą numatytą sutarties galiojimo laikotarpį?** Sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo yra kelerius metus⁽¹⁸⁾ energetinių paslaugų teikėjo teikiama paslauga, susijusi su vienu ar keliais pastatais ar įrenginiais, ir vartotojui dažnai yra nenaudinga nutraukti sutartį pirma laiko,
- **ar yra sudaryta projektą vykdyti trukdanti pastato eksploatavimo ir techninės priežiūros sutartis?** Sutartyse dėl energijos vartojimo efektyvumo pastatų sistemų eksploatavimas ir techninė priežiūra paprastai yra paslaugų paketo dalis ir už tai atsako energetinių paslaugų teikėjai. Patirtis parodė, kad, jei su kitu paslaugų teikėju sudaryta ilgalaikė eksploatavimo ir techninės priežiūros sutartis, kurios negalima nutraukti, būtų labai sunku nustatyti aiškias ribas tarp dviejų paslaugų teikėjų, o tai galėtų labai apsunkinti energetinių paslaugų projekto įgyvendinimą,

⁽¹⁷⁾ Tikslios minimalios vertės energiniu naudingumu grindžiamoms energetinėms paslaugoms nenustatyta. Konkrečiai sutartims dėl energijos vartojimo efektyvumo kartais nurodomas minimalus intervalas nuo 300 000 iki 500 000 EUR. Sutarties vertė yra bendra atlygio suma energetinių paslaugų teikėjui per visą sutarties laikotarpį, taigi priklauso nuo, viena vertus, metinio mokėjimo sumos ir, kita vertus, nuo sutarties trukmės. Minimali sutarties vertė tam tikru mastu gali būti nustatoma pagal dabartinę bendrą kliento sąskaitą už energiją, kurioje pakartotinai nurodoma ne mažiau kaip 200 000–300 000 EUR suma.

⁽¹⁸⁾ Įprastinė sutarties trukmė – nuo 7 iki 15 metų. Tačiau atskirais atvejais jau buvo įgyvendinami projektai, kurių sutarčių trukmė buvo gerokai ilgesnė ir siekė iki 30 metų, ypač vykdant esminės renovacijos projektus.

- **ar yra matavimo ir tikrinimo metodikų ir ar jas būtų galima taikyti pagrįstomis sąnaudomis?** Teikiant energiniu naudingumu grindžiamas energetines paslaugas reikia dėti daug pastangų, kad būtų galima išmatuoti arba įvertinti energinį naudingumą ⁽¹⁹⁾ taikant matavimo ir tikrinimo metodikas, nes atlygis priklauso nuo išmatuoto energinio naudingumo. Matavimo ir tikrinimo išlaidos turėtų būti pagrįstai proporcingos galimam projekto išlaidų sutaupymui ar kitoms projekto pajamoms ⁽²⁰⁾.

Be a–e punktuose minėtų įgyvendinamumo klausimų, kurie dauguma atvejų yra labai svarbūs įgyvendinant energiniu naudingumu grindžiamą energetinę paslaugą, yra keletas kitų **ribojančių veiksnių**. Šie veiksniai iš esmės nereiškia, kad energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų projekto įgyvendinti neįmanoma, tačiau į juos reikia atsižvelgti. Jie neturėtų būti naudojami kaip atmetimo kriterijai atliekant galimybių vertinimą, tačiau jie gali būti taikomi kaip papildomi parametrai siekiant realistiškai įvertinti bendrą padėtį. Svarbiausi ribojantys veiksniai:

- **esminė renovacija:** iki šiol tik keliuose projektuose esminė renovacija buvo įgyvendinta kaip energiniu naudingumu grindžiamos energetinės paslaugos dalis. Tai galima paaiškinti tuo, kad dėl didesnių investicinių sąnaudų paprastai reikia ilgesnio nei 15 metų sutarties galiojimo laikotarpio. Be to, esminės renovacijos projektai dažnai derinami su investicijų subsidijomis, o gauti investicijų subsidijas vykdant energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų projektus gali būti sudėtingiau, nei projektus įgyvendinant vidaus lygmeniu ⁽²¹⁾. Siekiant įveikti šią kliūtį, finansavimo mechanizmai, kuriais sudaromos sąlygos derinti viešąsias subsidijas su privačiu finansavimu, galėtų būti įdomi galimybė, visų pirma siekiant padengti papildomą riziką, susijusią su ilgalaikės energinio naudingumo garantijos sutartimi, kurios privatusis sektorius gali nenorėti padengti. Teikiant sanglaudos politikos finansavimą galima derinti dotacijas ir finansines priemones, kad būtų remiamas sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo naudojimas esminei renovacijai. Iniciatyvos „fi-compass“ informacijos apie energijos vartojimo efektyvumo projektų įgyvendinimą sudarant sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo ir taikant ERPF finansines priemones Lenkijoje suvestinė ⁽²²⁾ iš esmės taikytina ir kitose valstybėse narėse ir aktuali įvairių tipų pastatams, įskaitant viešuosius, komercinės paskirties ar daugiabučius gyvenamuosius pastatus,
- **atitiktis Eurostato gairėms** ⁽²³⁾: jei energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų projektas neatitinka Eurostato gairių dėl energijos vartojimo efektyvumo registravimo valdžios sektoriaus sąskaitose reikalavimų, projektas vis tiek gali būti tinkamas, tačiau prarandamas pranašumas, susijęs su tuo, kad investicijos nėra įtraukiamos arba nevisiškai įtraukiamos apskaičiuojant valdžios sektoriaus skolą ir deficitą ⁽²⁴⁾.

Apskritai galimybių vertinimas turėtų padėti atmesti tuos atvejus, kai dėl pradinių techninių sąlygų arba institucinės struktūros energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų projekto įgyvendinimas yra ekonomiškai nenaudingas. Renovacijos projektai, kurių įgyvendinamumas įvertintas neigiamai, turėtų būti įgyvendinami vidaus lygmeniu, t. y. taikant įprastą statybos sutarties arba renovacijos darbų pirkimą. Savo ruožtu projektai, kuriuos iš pradžių buvo numatyta įgyvendinti vidaus lygmeniu, dabar gali būti priskirti įgyvendinti naudojantis energiniu naudingumu grindžiamomis energetinėmis paslaugomis. Renovacijos projektams, kurių įgyvendinamumas įvertintas teigiamai, t. y. projektams, kurie yra pakankamai dideli kaip atskiri projektai arba kaip projektų grupė, kurių numatomas naudojimo laikotarpis yra pakankamas, kuriems vykdyti trukdančių įgyvendinamų eksploatavimo ir techninės priežiūros sutarčių nėra ir kuriems galima taikyti įtvirtintus matavimo ir tikrinimo metodus, viešojo įstaiga turėtų parengti atitinkamą energetinių paslaugų

⁽¹⁹⁾ Sutartyse dėl energijos vartojimo efektyvumo svarbiausias energinio naudingumo kriterijus yra sutaupyta energijos kiekis.

⁽²⁰⁾ Yra keletas pavyzdžių, kai turimas matavimo ir tikrinimo metodikas gali būti sunku arba labai brangu taikyti, palyginti su bendra sutartyje numatyta suma, kaip antai renovacijos projektai labai sudėtinguose pastatuose (pvz., ligoninėse) arba projektai, kuriuose naudojimas po renovacijos labai skiriasi nuo naudojimo prieš renovaciją. Tačiau bendros šio vertinimo taisyklės nėra, todėl kiekvieną konkretų atvejį turėtų įvertinti kvalifikuotas ekspertas.

⁽²¹⁾ Tačiau yra keletas pavyzdžių, kai esminei renovacijai buvo taikomos energiniu naudingumu grindžiamos energetinės paslaugos, o kai kuriais atvejais buvo naudojamos ir investicijų subsidijos (žr. projektą „REFINE“, galutinė ataskaita, 2023 m. birželio mėn., p. 29 ir toliau, <https://refineproject.eu/refine-publications/>).

⁽²²⁾ Energijos vartojimo efektyvumo projektų įgyvendinimas sudarant sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo naudojantis ERPF finansinėmis priemonėmis Lenkijoje, https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/EPC_ERDF_Factsheet_RTW.pdf.

⁽²³⁾ Eurostato gairės, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/1015035/7959867/Eurostat-Guidance-Note-Recording-Energy-Perform-Contracts-Gov-Accounts.pdf>.

⁽²⁴⁾ Išsamesnis Eurostato gairių aktualumo aprašymas pateiktas 4.2.3 skirsnyje, kur taip pat nurodyti svarbiausi šaltiniai.

projektą ir jį įsigyti pagal galiojančias viešųjų pirkimų taisykles⁽²⁵⁾. Jei vykdamas viešąjį pirkimą negaunama patenkinamų energetinių paslaugų teikėjų pasiūlymų, energetinė paslauga gali būti techniniu ar ekonominiu požiūriu neįmanoma. Tačiau priežastis, dėl kurios negaunama patenkinamų pasiūlymų, galėtų būti ir ta, kad energetinių paslaugų projekto taikymo sritis buvo nustatyta netinkamai arba kad potencialūs energetinių paslaugų teikėjai tam tikrame regione ar tam tikru metu neturėjo pakankamų pajėgumų. Siekdamas sumažinti šią riziką, valstybės narės turi pasiūlyti pavyzdines sutartis pagal 29 straipsnio 5 dalies a punktą ir joms rekomenduojama pritaikyti viešųjų pirkimų procedūras, kad konkursų procesai būtų sėkmingesni.

4.3. Pavyzdinės sutartys dėl energijos vartojimo efektyvumo

4.3.1. Teisinis pagrindas

29 straipsnio 5 dalies a punkte reikalaujama, kad valstybės narės pateiktų pavyzdines sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo viešajame sektoriuje. Be atitinkamų standartų ir turimų konkursų gairių, pavyzdinėse sutartyse visų pirma turi būti atsižvelgiama į Eurostato gaires dėl sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo registravimo valdžios sektoriaus sąskaitose⁽²⁶⁾.

4.3.2. Gairės

Eurostato gairėse dėl sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo registravimo valdžios sektoriaus sąskaitose paaiškinta, kaip sutartims dėl energijos vartojimo efektyvumo turėtų būti taikomos Europos nacionalinių ir regioninių sąskaitų sistemos (2010 m. ESS⁽²⁷⁾) taisyklės. Jos suteikia valdžios institucijoms galimybę vykdyti investicijas į energijos vartojimo efektyvumą naudojant privačiojo sektoriaus technologijas, praktinę patirtį ir finansavimą, nedarant neigiamo poveikio valstybės sąskaitoms. Šiuo tikslu jose išvardytos sąlygos, kuriomis energijos vartojimo efektyvumo sutartys gali būti neįtraukiamos į valdžios sektoriaus balansus. Svarbiausios sąlygos:

- energetinių paslaugų teikėjas turėtų prisiimti didžiąją dalį rizikos ir gauti atlygį, susijusį su sutartyje dėl energijos vartojimo efektyvumo numatyto turto naudojimu, visų pirma veiklos rezultatų, techninės priežiūros ir atnaujinimo rizika, kad būtų laikoma, jog pagrindinio turto ekonominė nuosavybė lieka energetinių paslaugų teikėjui,
- į valdžios sektoriaus balansus gali būti neįtraukiamos tik kapitalo investicijos, dėl kurių sutaupoma energijos ir – ribotu mastu – gaminama atsinaujinančiųjų išteklių energija,
- kapitalo investicijos turėtų būti visiškai kompensuojamos sutaupytais lėšomis, susijusiomis tik su energijos vartojimo efektyvumo didinimu, o į kitas sutaupytas lėšas (pavyzdžiui, sumažintas personalo išlaidas) neturėtų būti atsižvelgiama.

Apskritai Eurostato gairės turi teigiamą poveikį sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo atnaujinimui viešajame sektoriuje, nes jomis leidžiama kai kurių ESCO projektų neįtraukti į valdžios sektoriaus balansus. Tačiau kai kurios pirmiau išvardytos sąlygos gali apriboti galimybę viešųjų investicijų neįtraukti į valdžios sektoriaus balansus. Visų pirma, vykdamas esminės renovacijos projektus šias sąlygas nelengva įvykdyti dėl to, kad sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo turi galioti gana ilgai. Europos programų ir investicijų, pavyzdžiui, ERPF ar EGADP, finansavimas gali būti atskaitomas iš kapitalo investicijų, kai skaičiuojamos kapitalo investicijos, palyginti su sutaupytais lėšomis. Šią kliūtį būtų galima įveikti parengus sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo, naudotinių viešajame sektoriuje, pavyzdžius, užtikrinant atitiktį Eurostato gairėms.

Rengiant ir teikiant pavyzdines sutartis, atitinkančias Eurostato gaires, rekomenduojama, kad valstybės narės ypatingą dėmesį skirtų šioms Eurostato ir EIB vadove išdėstytiems aspektams⁽²⁸⁾:

⁽²⁵⁾ Energetinių paslaugų projektų viešųjų pirkimų gairės buvo parengtos vykdamas keletą ES projektų, pavyzdžiui, vykdamas projektą „QualitEE“ buvo parengtas Energijos vartojimo efektyvumo paslaugų viešųjų pirkimų vadovas, 2019 m. lapkričio mėn.: <https://qualitee.eu/publications/procurement-handbook-for-energy-efficiency-services/>.

⁽²⁶⁾ Eurostato gairės, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/1015035/7959867/Eurostat-Guidance-Note-Recording-Energy-Perform-Contracts-Gov-Accounts.pdf>.

⁽²⁷⁾ Europos sąskaitų sistema ESA 2010: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/ks-02-13-269>.

⁽²⁸⁾ Europos investavimo konsultacijų centras (bendradarbiaudamas su Eurostatu), „A Guide to the Statistical treatment of Energy Performance Contracts“ („Sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo statistinio traktavimo vadovas“), 2018 m. gegužės mėn.

- **nacionalinės statistikos institucijos** turėtų tiesiogiai dalyvauti rengiant pavyzdines sutartis, nes jos yra atsakingos už viešųjų sąskaitų duomenų teikimą Eurostatui. Svarbu, kad atsakingi asmenys nacionalinėse statistikos institucijose būtų tinkamai informuoti apie pagrindines sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo ir kitų energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų charakteristikas ir praktinį taikymą,
- pavyzdinėje sutartyje turėtų būti **optimaliai pasinaudota Eurostato gairėse numatytu lankstumu**, kad ją būtų galima taikyti kuo platesniu mastu. Visų pirma turėtų būti nagrinėjami šie klausimai: techninės priežiūros ir remonto sutartinių sąlygų, kuriomis investicijų rizika perkeliama energetinių paslaugų teikėjui, tačiau dėl papildomų išlaidų nepagrįstai nepaveikiamas projekto ekonominis gyvybingumas, parengimas; sąlygų sudaryti ilgalaikes sutartis, kad būtų galima refinansuoti esminę renovaciją iš lėšų, gautų sutaupius energijos, užtikrinimas; galimybė derinti energetinių paslaugų projektą su viešosiomis subsidijomis, pavyzdžiui, dotacijomis ar finansinėmis priemonėmis ⁽²⁹⁾, laikantis taikytinų valstybės pagalbos taisyklių,
- **pavyzdinė sutartis nebūtinai turėtų būti iki galo parengta sutartis**; veikiau ji turėtų apimti tų sutarties elementų, kurie yra labai svarbūs vykdant nebalansinę arba balansinę sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo investicijų apskaitą, formuluotes, o kitos dalys gali likti lanksčios.

4.4. Sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo ir platesnių energetinių paslaugų derinimas

4.4.1. Teisinis pagrindas

29 straipsnio 4 dalies antroje pastraipoje nustatyta, kad valstybės narės gali skatinti viešąsias įstaigas sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo derinti su platesnėmis energetinėmis paslaugomis, įskaitant reguliavimą apkrova ir energijos kaupimą.

Toje nuostatoje valstybės narės raginamos skatinti viešąsias įstaigas paskatinti rinkos pokyčius, siekiant derinti paklausos lankstumo elementus, pavyzdžiui, reguliavimo apkrova paslaugas ir energetinių paslaugų projektus.

4.4.2. Gairės

Siekiant įgyvendinti 29 straipsnio 4 dalies antrą pastraipą, viena iš galimybių būtų sudaryti sąlygas viešųjų energetinių paslaugų konkursuose pateikti neprivalomų pasiūlymų elementų, taip suteikiant konkurso dalyviams galimybę į savo pasiūlymus įtraukti reguliavimo apkrova paslaugas.

Tokiu būdu energetinių paslaugų projektams būtų prisidedama ne tik prie didesnio energijos vartojimo efektyvumo, bet ir prie efektyvesnės elektros energijos sistemos, kuri leistų geriau integruoti elektros energijos gamybą iš atsinaujinančiųjų energijos išteklių didinant paklausos lankstumą. Be to, būtų užtikrinti papildomų pajamų srautai paslaugų teikėjams, plėtojamos paklausos lankstumo rinkos ir teikiama didesnė nauda viešajam sektoriui ir visai visuomenei, įskaitant vietos bendruomenes ⁽³⁰⁾. Įvairiuose Sąjungos finansuojamuose projektuose buvo nagrinėjama ši verslo plėtros kryptis, o į šių projektų rezultatus ir išvadas būtų galima atsižvelgti sprendžiant šios nuostatos įgyvendinimo klausimą ⁽³¹⁾.

⁽²⁹⁾ Dviejų galimų metodų pavyzdžiai: Eurostato teigimu, vykdant nebalansinę apskaitą, atlygis energetinių paslaugų teikėjui turi priklausyti nuo sutaupytos energijos kiekio, todėl jis turi būti lankstus. Tačiau tai nereiškia, kad neįmanoma atlygio padalyti į pastoviąją kapitalo sąnaudų dalį ir lanksčiąją veiklos sąnaudų dalį, jei tuo pat metu garantuojama, kad energetinių paslaugų teikėjas visiškai kompensuos vartotojui energinio naudingumo trūkumą, nes tokiu būdu vis tiek užtikrinama, kad ekonominė nuosavybė būtų perduota energetinių paslaugų teikėjui. Be to, reikalavimas, kad investicijų objekto ilgalaikę techninę priežiūrą ir remontą vykdytų energetinių paslaugų teikėjas, užtikrina visišką ekonominės nuosavybės perdavimą. Tačiau tai nereiškia, kad dalis susijusių išlaidų bus kompensuota iš atlygio pastoviosios kapitalo sąnaudų dalies.

⁽³⁰⁾ Saviuc, I., Lopez, C., Puskas, A., Rollert, K., ir Bertoldi, P., 2022: Explicit Demand Response for small end-users and independent aggregators, EUR 31190 EN, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas, ISBN 978-92-76-55850-7, doi:10.2760/625919, JRC129745.

⁽³¹⁾ Pagal programą LIFE finansuojamų projektų pavyzdžiai: „INEXXS“ (Novatoriški energijos vartojimo efektyvumo paslaugų modeliai, skirti sektorių integravimui per blokų grandinę. Ankstyvosios koncepcijos, skirtos virtualioms elektrinėms derinti su ESCO paslaugomis, kūrimas); „BungEES“ (integruoto išmaniųjų energijos vartojimo efektyvumo paslaugų paketo kūrimas).

5. PAREIGOS, SUSIJUSIOS SU REGULIAVIMO IR SU REGULIAVIMU NESUSIJUSIŲ KLIŪČIŲ PAŠALINIMU

5.1. Teisinis pagrindas

29 straipsnio 6 dalies b punkte reikalaujama, kad valstybės narės remtų tinkamą energetinių paslaugų rinkų veikimą šalinamos reguliavimo ir su reguliavimu nesusijusias kliūtis. Be to, pagal 29 straipsnio 8 dalį valstybės narės turi užtikrinti, kad energijos skirstytojai, skirstymo sistemos operatoriai ir mažmeninės prekybos energija įmonės nevykdytų jokios veiklos, kuri galėtų trukdyti teikti energetines paslaugas.

5.2. Gairės

Siekiant geriau suprasti kliūtis, trukdančias teigiamai energetinių paslaugų rinkų plėtrai, valstybėms narėms primygtinai rekomenduojama atlikti išsamią rinkos analizę, kurioje dalyvautų įvairių rinkos segmentų suinteresuotieji subjektai, įskaitant energijos vartotojus (viešuosius, privačiuosius, MVĮ, gyventojus ir kt.), energetinių paslaugų teikėjus, finansavimo institucijas ir rinkos tarpininkus. Tokia analizė būtų tvirtas pagrindas tinkamiausioms ir naudingiausiomis politikos priemonėms, kuriomis stiprinamos energetinių paslaugų rinkos, nustatyti ⁽³²⁾.

6. PLANAVIMO IR ATASKAITŲ TEIKIMO REIKALAVIMAI

6.1. Taikytinos nuostatos dėl integruotų nacionalinių energetikos ir klimato srities veiksmų planų atnaujinimo

Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2018/1999 ⁽³³⁾ 14 straipsnio 2 dalyje reikalaujama, kad valstybės narės ne vėliau kaip 2024 m. birželio 30 d., po to ne vėliau kaip 2034 m. sausio 1 d. ir po to kas dešimt metų pateiktų atnaujintą paskutinį pateiktą integruotą **nacionalinį energetikos ir klimato srities veiksmų planą** (NEKSVP). To reglamento 14 straipsnio 1 dalyje reikalaujama, kad valstybės narės pateiktų NEKSVP atnaujinimo projektą likus vieniems metams iki 14 straipsnio 2 dalyje nustatyto termino.

Su energetinėmis paslaugomis susiję planavimo reikalavimai nurodyti Reglamento (ES) 2018/1999 I priedo 1 dalies A skirsnio 3.2 punkto iii papunktyje. Atitinkama į NEKSVP įtraukta informacija, susijusi su Direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsnio įgyvendinimu, turėtų apimti politikos ir priemonių, kuriomis skatinamos energetinės paslaugos viešajame sektoriuje, ir priemonių, kuriomis siekiama pašalinti reguliavimo ir su reguliavimu nesusijusias kliūtis, trukdančias taikyti sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo ir kitus energijos vartojimo efektyvumo paslaugų modelius, aprašymą.

6.2. Pažangos ataskaitų teikimas

6.2.1. Teisinis pagrindas

Ataskaitų dėl politikos ir priemonių, kuriomis skatinamos energetinės paslaugos, teikimo reikalavimai nustatyti Reglamento (ES) 2018/1999 21 straipsnio b punkto 5 papunktyje ir IX priedo 2 dalies a ir k punktuose.

Reglamento (ES) 2018/1999 21 straipsnio b punkto 5 papunktyje reikalaujama, kad valstybės narės į integruotas nacionalines energetikos ir klimato srities pažangos ataskaitas įtrauktų politiką ir priemones, kuriomis skatinamos energetinės paslaugos viešajame sektoriuje, ir priemones, kuriomis siekiama pašalinti reguliavimo ir su reguliavimu nesusijusias kliūtis, trukdančias taikyti sutartis dėl energijos vartojimo efektyvumo ir kitus energijos vartojimo efektyvumo paslaugų modelius.

⁽³²⁾ Naujausias ES atliktas sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo rinkų valstybėse narėse vertinimas rodo, kad svarbiausių kliūčių, trukdančių įsitvirtinti rinkoje, padėtis yra labai nevienoda, taip pat atskleidė gana netikėtų kliūčių energetikos paslaugų rinkoms visoje Europoje. Pavyzdžiui, nustatyta, kad subsidijų schemos, jei jos nėra tinkamai parengtos, yra pagrindinės kliūtys teikti energetines paslaugas. Visų pirma tai buvo nurodyta kalbant apie ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo plano dotacijų naudojimą, kai vis didėjančios galimybės gauti dotacijas konkuruoja su sutartimis dėl energijos vartojimo efektyvumo, plg. Moles-Grueso, S., Bertoldi, P., ir Boza-Kiss, B., Energy Performance Contracting in the EU – 2020–2021, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas, 2023, doi:10.2760/751957, JRC133984.

⁽³³⁾ 2018 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/1999 dėl energetikos sąjungos ir klimato politikos veiksmų valdymo, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 663/2009 ir (EB) Nr. 715/2009, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 94/22/EB, 98/70/EB, 2009/31/EB, 2009/73/EB, 2010/31/ES, 2012/27/ES ir 2013/30/ES, Tarybos direktyvos 2009/119/EB ir (ES) 2015/652 ir panaikinamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 525/2013 (OL L 328, 2018 12 21, p. 1, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2018/1999/oj>).

6.2.2. Gairės

Pagal Reglamento (ES) 2018/1999 IX priedo 2 dalies a ir k punktus ir kartu su Direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsniu, atitinkama į nacionalines energetikos ir klimato srities pažangos ataskaitas įtrauktina informacija, susijusi su 29 straipsnio įgyvendinimu, turėtų apimti šiuos elementus:

- politikos priemonės, kuriomis siekiama padidinti bendrą energetinių paslaugų rinkų skaidrumą pagal Direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsnio 1, 3 ir 6 dalis, visų pirma nuorodą į interneto svetainę, kurioje pateiktas kvalifikuotų arba sertifikuotų energetinių paslaugų teikėjų sąrašas arba sąsaja ir jų kvalifikacija arba sertifikatai pagal tos direktyvos 28 straipsnį,
- galimybę naudotis kokybės ženklais [Direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsnio 2 dalis] ir tai, kaip juos faktiškai naudoja energetinių paslaugų teikėjai (paženklintų paslaugų teikėjų skaičius),
- viešosioms įstaigoms skirtų pavyzdinių sutarčių, atitinkančių Eurostato vadovą dėl sutarčių dėl energijos vartojimo efektyvumo registravimo valdžios sektoriaus sąskaitose, prieinamumą ir tokių pavyzdinių sutarčių pavyzdžius (arba kai jie yra viešai prieinami),
- viešą įgyvendintų ir vykdomų energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų projektų duomenų bazę, taip pat atrinktus viešojo sektoriaus gerosios praktikos pavyzdžius. Be to, būtų galima įtraukti privačiojo sektoriaus gerosios praktikos pavyzdžius, jei turima atitinkamos informacijos arba ją galima lengvai surinkti,
- politikos priemonės, kurių imtasi siekiant užtikrinti, kad būtų atliktas viešųjų įstaigų renovacijos projektų energiniu naudingumu grindžiamų energetinių paslaugų galimybių vertinimas.
- Be to, ataskaitose galėtų būti pateikiama ši informacija:
 - kitos priemonės, kurių imtasi, jei aktualu, pavyzdžiui, susijusios su reguliavimo ar su reguliavimu nesusijusių kliūčių pašalinimu arba kai valstybė narė pasinaudojo savo diskrecija pagal Direktyvos (ES) 2023/1791 29 straipsnį,
 - bendrieji rodikliai, susiję su energetinių paslaugų rinkos plėtra, pvz., (aktyvių) energetinių paslaugų teikėjų skaičius, bendra metinė sutarčių vertė ir kt.